

УДК 629.7

ШВЕНЬ Микола Ілліч,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки, Льотна академія Національного авіаційного університету,

ШВЕНЬ Вікторія Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Льотна академія Національного авіаційного університету,

МАРТИНЕНКО Надія Олександрівна,

викладач кафедри іноземних мов, Льотна академія Національного авіаційного університету

ОСОБИСТІСНА ГОТОВНІСТЬ КУРСАНТІВ ДО НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК РУШІЙНА СИЛА ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ ЛЬОТНОГО СКЛАДУ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

У статті на підставі теоретичного аналізу сучасних філософських психолого-педагогічних досліджень розглядаються умови розвитку особистості курсанта як рушійної сили професійної надійності льотного складу цивільної авіації.

***Ключові слова:** особистість, суб'єкт само творення і навчальної діяльності, професійний й особистісний саморозвиток, професійна надійність, автодидактичні навички.*

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень з проблем підготовки льотного складу цивільної авіації підтверджує необхідність оновлення теоретичних засад для розвитку педагогічної системи фахового навчання у льотному ВНЗ, яка спрямована на формування особистості майбутнього фахівця, на корегування ефективності методів їх підготовки. На думку Е. Лузік стратегія розвитку національної системи вищої технічної освіти припускає розробку нової концепції і моделі, основу якої повинні складати принципи, що створюють фундамент для формування високоосвітньої, духовно розвиненої, моральної особистості, здатної до саморозвитку як головного засобу навчально-виховного процесу [5]. Рішення завдань професійної підготовки майбутніх авіаційних фахівців зажадало звернення до концепції цілісності людини, що базується на принципі органічної єдності універсалізації і гармонії; звернення до моделі професіонала, здатного трансформувати фізичну сутність простору в процес самоусвідомлення і осмислення себе як особистості, як суб'єкта самотворення. Такому професіоналові властиве володіння універсально-синтетичними знаннями і універсально-функціональними вміннями, авіаційним етичним імперативом, які забезпечують професійну надійність людського чинника в сучасній системі безпеки польотів [10]. Тому на перший план у професійній підготовці виходять завдання якнайповнішої інтеграції гуманітарного і технічного знання, пошуку інтеграційних механізмів, що створюють ефективні умови для переведення професійної освіти в режим особистісного розвитку. Майбутній авіаційний фахівець має стати суб'єктом інтеграції міжпредметних ресурсів професійної підготовки.

Аналіз актуальних досліджень. Сучасна політика безпеки польотів потребує фахівця нового типу – з фундаментальною гуманітарною та психолого-педагогічною підготовкою, здатного до особистісного прояву, інтенсивного самовизначення та продуктивної самореалізації в професійній діяльності.

Характерною ознакою сучасних тенденцій професійної освіти є її іноваційність. Саме іноваційна освіта спроможна відказатися від абсолютного освітнього ідеалу – всебічного

розвитку особистості і перейти до нового ідеалу – максимального розвитку здібностей людини до саморегуляції й самоосвіти. І, головне, сформувати у майбутнього фахівця внутрішню свободу, самостійність, спрямованість, волю і активність, щоб студент прагнув змінити власну особистість з метою її підготовки до самостійної професійної діяльності і до самостійного життя взагалі, а також щоб проявляв намір до зміни самого процесу професійної підготовки в ВНЗ [3; 9]. То ж, на перший план у професійній підготовці майбутніх фахівців виходить категорія «суб'єктність» як спроможність особистості до практичного творення світу ідей, речей, стосунків, себе самого і собі подібних [6; 8]. Тут компетентність є ключовим механізмом, оскільки успішність особистості залежить від того, наскільки вона здатна до дій, здатна проявляти свою самостійність, здатна адекватно співвідносити свої інтенції і потенції з характером і складністю проблемної ситуації, правильно вибирати арсенал її рішення, бути готовою нести відповідальність за свої дії. Компетентність – це індивідуальний досвід людини, «певний внутрішній потенціал особистості, коли все успадковане і набуте, виплекане і вистражане креативно інтегрується в її індивідуальному досвіді» [6]; це її приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, програми дій, система цінностей, взаємовідносин й ін.), які потім реалізуються в компетентностях як актуальні діяльнісні прояви [4], це результат освіти і самоосвіти [3]. Водночас, компетентність – це ще й універсальний механізм самоперевершування (термін В. Татенка) себе самого у взаємодії з оточенням і самим собою.

Аналіз наукових джерел, результатів педагогічної практики дає нам змогу визначити, що безпосередньо проблема розвитку психолого-педагогічної компетентності курсантів льотних вищих навчальних закладів цивільної авіації як самостійної галузі не досліджувалася. Натомість, у психолого-педагогічній науці проблема формування психолого-педагогічної компетентності особистості знайшла відображення при розв'язанні широкого кола теоретичних і прикладних питань. В останні роки в її дослідженні склалася стійка тенденція до зближення методологічних позицій в еволюції: від поелементного до цілісного системно-структурного підходу; від системно – структурного до генетичного, парадигмального; від технологічного до антропоцентричного; від вузькодіяльнісного до суб'єктивного; від антропологічного до гуманістичного; від гуманістичного до акмеологічного [3]. Ця тенденція як загальнометодологічна основа дослідження психолого-педагогічної компетентності дає нам підстави вести мову про розкриття етапів «перетворення» курсанта на суб'єкта навчально-професійної діяльності, на суб'єкта власного «Я». Проте, формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх авіаційних фахівців з урахуванням специфіки професійної діяльності, пов'язаної з оволодінням ризиком (оцінка власних можливостей через доступну й виправдану міру ризика, розширення кордонів ризику); їх інтенцій до самоосвіти, потенційних й актуальних здібностей до професійного та особистісного самотворення в сучасному професійно освітньому просторі вимагає набагато більшої уваги науковців і практиків.

Суттєвим чинником професійного і особистісного самотворення є відповідальність, автономність й духовні переживання майбутнього авіаційного фахівця. В. Пономаренко, який досліджував питання духовної культури авіаційного професіонала, вважає, що духовна культура особистості входить до структури психологічного образу професіонала. Саме духовна культура регулює рівень самопізнання, саморозвитку і самовдосконалення особистості пілота. Та, головне, стан духовності професіонала є рушійною силою його надійності в професійній діяльності. Вона перетворює знання в дію, а поведінку у вчинок [10]. Тому, на перший план у професійній підготовці курсантів льотних ВНЗ виходять наступні завдання – сформувати вміння працювати автономно (самостійно); прищепити потребу до самовдосконалення; ствердити роль духовності особи як професійної вимоги до льотної справи; навчити курсантів сучасній науковій мові – вірогідному стилеві мислення, швидкому сприйняттю нових ідей, нетрадиційному підходу до рішення проблемних ситуацій. А, головне – сформувати в курсанта здатність перетворювати не тільки свої потенційні ресурси, а й самі умови й вимоги навчального процесу. Саме тому

проблема формування психолого-педагогічної компетентності курсантів льотних ВНЗ у контексті універсальної педагогічної парадигми виходить сьогодні на рівень пріоритетних в авіаційній галузі і вищій школі, зокрема.

Мета статті полягає в обґрунтуванні шляхів становлення особистості майбутнього авіаційного фахівця з фундаментальною гуманітарною та психолого-педагогічною підготовкою, здатного до особистісного прояву, інтенсивного самовизначення та продуктивної самореалізації в навчально-професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Особистісно-орієнтовний підхід в авіаційній психології та педагогіці ствердив положення, згідно якого становлення професіоналізму льотного складу детерміновано розвитком особистості як суб'єкта професійної діяльності [7]. Було визначено єдину систему професійно важливих якостей льотчика, до якої увійшли особистісні якості такі, як мотивація до професійної діяльності, здатність до правильної самооцінки, цілеспрямованість, ціннісні орієнтації, потяг до професійного вдосконалення та ін. Серед програмних завдань вперше виділено задачу – сформувати уявлення курсантів про суб'єктно-суб'єктні відносини в навчальній діяльності (викладача та курсанта) [7; 11]. Інноваційні методики викладання авіаційної педагогіки і психології спиралися на активні методи і форми навчання: індивідуальне вирішення завдань; розв'язання проблемних задач; круглий стіл; інформаційні доповіді; груповий метод вирішення завдання; метод групової психодіагностики. В результаті цього закріпилась тенденція зростання загального рівня психолого-педагогічної освіченості курсантів, їх пізнавальних знань про особистість, про методи і прийоми вдосконалення психічних станів і властивостей, формувались педагогічні орієнтири і принципи вибудови сутності професійного й особистісного саморозвитку майбутнього пілота в навчальній діяльності.

На початку другого тисячоліття професійна підготовка льотчика, особливо військового, розглядалась в контексті формування цілісності особистості, її внутрішньої тотожності. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що в рамках теоретичних і експериментальних досліджень формується переконлива тенденція до визнання важливої передумови становлення професіоналізму військового льотчика – виховання його особистості. Для досягнення льотної майстерності, професійної надійності недостатньо одних професійно важливих якостей, льотних навичок необхідно формувати особистість професіонала. Осягання проблеми формування особистості льотчика – професіонала педагогічна наука зобов'язана впершу чергу К. Платонову, В. Пономаренку, Д. Гандеру і ін. Так, Д. Гандер, учень К. Платонова, у своїй книзі «Професійна психопедагогіка» вперше розробив методологічні основи міждисциплінарної науки, спрямованої на підготовку льотного складу, на психологічне обґрунтування методів навчання курсантів в польоті і в рамках наземної підготовки, методів розвитку особистості курсанта, прийомів психологічного вивчення їх льотної успішності та помилкових дій в процесі польоту [2].

Обґрутовуючи можливості різнонаправлених складових кінцевого позитивного результату навчальної діяльності курсантів, науковці наголошують на важливій ролі у такому процесі інтегративних зв'язків. Саме інтеграційний підхід в системі професійної підготовки дозволив усвідомити всю повноту і цілісність інтеграційних установок у професійній підготовці майбутніх авіаційних фахівців та довести їх гуманістичне спрямування на розвиток особистості курсанта із сформованими психолого-педагогічними компетенціями. Про важливість психолого-педагогічної компетентності в структурі професійної компетентності авіаційного персоналу висловились С. Байнетов і В. Кодола [1]. Вони зазначають, що до структури професійної компетенції авіаційного персоналу невід'ємно включені духовний, пізнавально-творчий, комунікативний й інституціональний компоненти психолого-педагогічної компетентності. В основі пізнавально-творчого компоненту автори вбачають автодидактичні здібності особистості. А саму автодидактику вони відносять до структурної організації світорозуміння людини.

Висновки. Отже, джерелом и рушійною силою професійної надійності льотного складу є особистісна готовність до навчально-професійної діяльності, коли всі професійні й особистісні компетентності творчо взаємодіють з метою досягнення запланованого кінцевого результату навчально-виховного процесу, гармонізуються і створюють мета-форму синергетичного навчання майбутніх авіаційних фахівців, формуються і практично здійснюються нові механізми інтеграції різних компонентів навчально-професійного і особистісного характеру в синергетичну цілісність професійної підготовки майбутніх авіаційних фахівців. Момент самотворення майбутнього авіаційного фахівця здійснюється як перехід із індивідуальної форми вихідного рівня розвитку психолого-педагогічної компетентності через спільну мета-форму синергетичного навчання в індивідуальну форму вищого рівня розвитку професійної надійності. Теоретичні та експериментальні дослідження науковців містять переконливі дані про те, що саме інтеграційний підхід як методологічна основа наукового дослідження проблем професійної надійності льотного складу, що ґрунтується на інших методологічних підходах (системному, діяльнісному, компетентнісному, синергетичному й акмеологічному) дає підстави говорити фахівцям про особливе місце психолого-педагогічної компетентності в системі формування професійної надійності курсантів. Психолого-педагогічна компетентність виявляється як складне, цілісне особистісне новоутворення, в якому в інтегрованому виді відображені такі психолого-педагогічні поняття, як професійно важливі якості, льотні здібності, психологічна готовність до професійної діяльності, психологічне забезпечення процесу самоосвіти, особистісні цінності й мотиви, здатність до творчого саморозвитку і вдосконалення. Це особистісне новоутворення еволюціонує, задає певний рівень психолого-педагогічної готовності майбутнього авіаційного фахівця до професійної діяльності. Водночас, це і особистісний досвід, який не зводиться до набору знань і вмінь, а характеризує цілісність і конкретність стану професійної надійності майбутнього авіаційного фахівця та надає можливості курсанту для самоперевірки себе самого у взаємодії з навколишнім середовищем і самим собою.

Список використаних джерел

1. Байнетов С.Д. Проблемы профессиональной компетентности авиационного персонала в вопросах безопасности полетов / С.Д. Байнетов, В.Г. Кодола // Вестник МНАПЧАК №1 (24), 2007. С. 6–16.
2. Гандер Д.В. Профессиональная психопедагогика. / Д.В. Гандер. М.: «ВОЕНТЕХНИЗДАТ», 2007. 336 с.
3. Гура О.І. Проблеми загальнонаукової й конкретнонаукової методології дослідження професійної компетентності педагога вищої школи / О.Ш. Гура // Зб. наук. праць. Дидактика професійної школи: Хмельницький: ХНУ, 2006. Вип.4. С. 22–27.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И.А. Зимняя. М.: Исследов. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.
5. Лузік Е.В. Три іпостасі вищої технічної освіти в інформатизації майбутнього суспільства // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: Зб. наук. пр. Вип.1. К.: Вид-во Нац. авіа. ун-ту «НАУ друк», 2009. С. 4–8.
6. Людина. Суб'єкт. Вчинок.: Філософсько-психологічні студії / За ред. В.О. Татенка. К.: Либідь, 2006. 360 с.
7. Макаров Р.Н. Теория и практика конструирования целевых моделей операторов особо сложных систем управления / Р.Н. Макаров, Л.В. Герасименко: Монография. М.: МНАПЧАК / ГЛАУ, 2000. 536 с.
8. Некрасов С.Д. Профессиональная компетентность как результат личностно-субъективных обретений человека на жизненном пути // Субъект, личность и психология человеческого бытия / Под ред. В.В. Знакова и З.И. Рябкиной. М., 2005. С. 317–334.
9. Пехота О.М. Особистісно-орієнтована освіта і технології // Неперевна професійна світа: проблеми, пошуки перспективи. К., 2000. С. 274–290.

10. Пономаренко В.А. Профессия – психология труда / В.А. Пономаренко. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2007. 400 с.

11. Психолого-педагогические основы профессиональной подготовки летного состава / Под. ред. А.А. Ворона, В.А. Пономаренко, Д.В. Гандер. М.: КОД, 2000. 340 с.

References

1. Bainetov, S.D. (2007). Problemy professionalnoy kompetentnosti aviatsionnogo personala v voprosah bezopasnosti poliotov. [*Problems of professional competence of aviation staff in flight safety issues*]. Vestnik MNAPCHAK (№ 1 (24)), S. 6–16. [in Russian].

2. Hander, D.V. (2007). Professionalnaya psihopedagogika [*Professional Psychopedagogics*]. М.: "VOENTEHINIZDAT", 336 s. [in Russian].

3. Hura, O.I. (2006). Problemy zahalnonaukovoї i konkretnonaukovoї metodolohii doslidzhennia profesiynoi kompetentnostipedahoha vyschoi shkoly. [*Problems of general and focused- scientific methodology in professional integrity research of a higher school professor*]. Zb. nauk.prats. Dydaktyka profesiynoi shkoly: - Khmelnytskyi: HNU(4), S. 22–27 [in Ukrainian].

4. Zimniaya, I.A. (2004). Klyuchevye kompetentnosti kak rezultativno-tselevaya osnova kompetentnostnoho podhoda v obrazovanii. [*The key competence as a goal-oriented bottom in a competency-based approach in an education*]. М., 42 s. [in Russian].

5. Luzik, Ye.V. (2009). Try ipostasivyschoi tehnicnoi osvoty v informatyzatsii maibutnioho suspilstva. [*Three main basis of a higher technical education in a informatization future society*]. Visnik Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Pedahohika. Psyholohiya. Zb. nauk.prats (1). K.: Vyd-vo Nats. avia. un-tu "NAU druk", S. 4–8 [in Ukrainian].

6. Tatenko, V.O. (2006). Lyuduna. Subekt.Vchunok. [*Man. Object. Act*]. Filosofsko-psyholohichni stydii. K.: Lybid, 360 s. [in Ukrainian].

7. Makarov, R.N. (2000). Teoriya i praktika konstruirovaniya tselevykh modeley operatorov osoboslozhnykh system upravleniya. [*Theory and practice design of specific models of operators in the most complicated control systems*]. Monografiya. М.: MNAPCHAK / GLAU, 536 s. [in Russian].

8. Nekrasov, S.D. (2005). Professionalnaya kompetentnost kak rezultat lichnostno-subektivnykh cheloveka na zhiznennom puti. [*Professional competency as a result of personally subjective human findings on his way of living*]. М., S. 317–334. [in Russian].

9. Pekhota, O.M. (2000). Osobustisno-orientovana osvita i tekhnolohii. [*Personally oriented education and technologies*]. K., S. 274–290. [in Ukrainian].

10. Ponomarenko, V.A. (2007). Professia – psihologiya truda. [*Labour psychology profession*]. М.: Izd-vo "Institut psihologii Ran", 400 s. [in Russian].

11. Ponomarenko, V.A., Voron, A.A., Hander, D.V. (2000). Psihologo-pedagogicheskie osnovy professionalnoi podgotovki letnogo sostsva. [*Psycho-pedagogical basis of flight members professional training*]. КОД, 340 s. [in Russian].

PIVEN Mykola, Ph.D. in Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Assistant Professor of Physical and psychophysiological Training Department, Flight Academy of National Aviation University;

PIVEN Victoria, Ph.D. in Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Assistant Professor of Foreign Languages Department, Flight Academy of National Aviation University;

MARTYNENKO Nadiia, teacher of Foreign Languages Department, Flight Academy of National Aviation University.

INDIVIDUAL READINESS OF CADETS FOR EDUCATIONAL-PROFESSIONAL ACTIVITY AS A MOVING FORCE OF FLIGHT CREW PROFESSIONAL RELIABILITY IN CIVIL AVIATION

Abstract. *The article deals with theoretical analysis of modern philosophical, psychological and educational research and it examines the conditions of cadets self-development as a main aspect flight crew professional reliability. The crucial condition of this process is the ability of cadets to design their own professional and educational space. Educational space designed by themselves and their abilities makes procedural unity for professional and personal self-development designing. This professional-educational space serves as a manifestation of subjective abilities, their universal character, as space- expression of active manipulation of autodidactic self-knowledge to achieve a specific goal, as space-awareness of instrumental support their creative professional and personal self-development. Cadets capability to design is provided by "golden ratio" between the aspirations of the individual internal and external conditions of their implementation. This can be possible only if cadets have high level of subjectivity professional and psycho-pedagogical competence. Professionally-educational space of a cadet is considered an initial "point" in structural composition of professionally-educational space, that surrounds him or her. Integrity of professionally-educational space is a factor and a condition of cadet personality becoming as a subject of his or her activity. Cadet's moving outside own space, outside own "ME" and acceptance other people as subjects which have ability to develop themselves creatively assists the forming of qualitatively new meta-individual position of personality such as creative cooperation. Thus cadets share their experience of "self-control " with each other, and they assist realization experience of independent "action" as a unique way of own limit nature specification, possible methods of its overcoming and realize how to create his or her own (original) algorithm of self-overreaching.*

Key words: *individual, self-development, educational process, professional self-development, professional reliability, autodidactic skills .*

*Одержано редакцією: 16.08.2018 р.
Прийнято до публікації: 27.08.2018 р.*